

אוניברסיטת תל אביב
החוג למקרא

מבוא למקרא: (א) הספרות לסוגותיה
שיעור ב"א, סמסטר א, תשע"ז

המורה: ד"ר נועם מזרחי
שעת קבלה: יום ב, 17:00–16:00, רוזנברג 118
מס' קורס: 0690.1215.01
מועד ומקום: יום ב, 15:12–13:45, גילמן 281
דוא"ל: nmizrahi@post.tau.ac.il
אתר הקורס: <http://moodle.tau.ac.il>

הנחיות, מטלות, ציון

- יש להביא תנ"ך מלא לכל שיעור.
- אנא עקבו אחר הודעות באתר הקורס, וקראו את המקורות לדיון **לקראת כל שיעור**.
- ברשימת הקריאה שלהלן צוינו פריטים ביבליוגרפיים הצמודים לכל נושא. **יש לקרוא את המאמרים ולסכמם בתום הדיון בכל נושא ונושא ולא לדחות את הקריאה לסוף הקורס.**
- ציון הקורס ייקבע על סמך **בחינה בכתב בתום הסמסטר (100%)**.

תכנית הקורס

א. הסיפורת המקראית: איך קוראים סיפור? (31.10.2016)

קווי יסוד של הפואטיקה של הפרוזה המקראית הקלאסית; תחביר הפועל כמפתח להבנת טקסטים סיפוריים מקור לדיון: • שמואל ב, פרק יא

- קריאת חובה:
 - מנחם פרי ומאיר שטרנברג, "המלך במבט אירוני: על תחבולותיו של המספר בסיפור דוד ובת-שבע ושתי הפלגות לתיאוריה של הפרוזה", הספרות א, 2 (1968), עמ' 263–292
 - = Menachem Perry and Meir Sternberg, "The King through Ironic Eyes: Biblical Narrative and the Literary Reading Process (in the David and Bathsheba Story)," *Poetics Today* 7,2 (1986), pp. 275–322

קריאת רשות: [א] מן הפולמוס בעקבות מאמרם של פרי ושטרנברג

- בעז ערפלי, "זהירות, סיפור מקראי! הערות לסיפור דוד ובת-שבע ולשאלות הפואטיקה של הסיפור המקראי", הספרות ב, 3 (1970), עמ' 580–597
- אוריאל סימון, "סיפור מקראי בתפיסה אירונית: על האינטרפרטאציה של סיפור דוד ובת-שבע", שם, עמ' 598–607
- מנחם פרי ומאיר שטרנברג, "זהירות, ספרות! לבעיות האינטרפרטאציה והפואטיקה של הסיפור המקראי", שם, עמ' 608–663

- פרנק פולק, "לשון, חברה ומקרא: רובדי לשון וסגנון בסיפורת המקראית", ספרות המקרא: מבואות ומחקרים, בעריכת צפורה טלשיר, ירושלים תשע"א, כרך א, עמ' 105–128 = Frank H. Polak, "Parler de la langue: Labov, Fishman et l'histoire de l'hébreu biblique", *Yod* 18 (2013), <http://yod.revues.org/1814> (An English version, "Speaking of Language: Labov, Fishman and the Varieties of Hebrew", is available upon request)

ב. הקורפוס, הקנון והמסגרת הכרונולוגית (7.11.2016)

- מבנה הקנון המקראי ושלבי התגבשותו במפנה האלף הראשון; המסגרת הכרונולוגית של 'תקופת המקרא' מקור לדיון: ● רשימת ספרי המקרא בנוסח המסורה ובתרגום השבעים (תמסיר באתר)
-
- קריאת חובה: ● בלהה ניצן, "על תהליך התקדשות המקרא בימי בית שני לפי עדויות מגילות מדבר יהודה", קנון וכתבי קודש, בעריכת יעקב שביט (תעודה, כג), תל אביב תשס"ט, עמ' פג–צז
-
- קריאת רשות: ○ יאיר הופמן, סוגיות בביקורת המקרא (אוניברסיטה משודרת), תל אביב תשנ"ז, עמ' 9–30 = פרקים א–ג
- מ' הרן, האסופה המקראית, כרך א, ירושלים תשנ"ו, עמ' 23–78 = פרק א: "קאנון וקאנוניזציה של המקרא ושל אסופות אחרות"

ג. ההיסטוריוגרפיה הקדומה: תיעוד העבר ותודעה היסטורית (14.11.2016)

- הפרדת מקורות מעריכה, הצלבת עדויות מן המקרא ומחוצה לו, והיחס בין היסטוריוגרפיה להיסטוריוסופיה מקורות לדיון: ● מלכים ב, פרקים יח–כ || ישעיה, פרקים לו–לט
- תיאור המסע השלישי של סנחריב במקורות האשוריים: מתוך מרדכי כוגן, אסופת כתובות היסטוריות מאשור ובבל: מאות ט'–ו' לפסה"נ (ספריית האנציקלופדיה המקראית, יט), ירושלים תשס"ד, עמ' 77–84
- = Mordechai Cogan, *The Raging Torrent: Historical Inscriptions from Assyria and Babylonia Relating to Ancient Israel*, Jerusalem 2008, pp. 111–129
-
- קריאת חובה: ● חיים תדמור, "מלחמת סנחריב ביהודה: בחינות היסטוריוגרפיות והיסטוריות", ציון נ,א (תשמ"ה), עמ' 65–80
- = Hayim Tadmor, "Sennacherib's Campaign to Judah: Historical and Historiographical Considerations," in idem, *'With My Many Chariots I Have Gone up the Heights of the Mountains': Historical and Literary Studies on Ancient Mesopotamia and Israel*, ed. Mordechai Cogan, Jerusalem 2011, 653–675 = Chapter 31
-
- קריאת רשות: [א] מן הפולמוס על גישות פוסט-מודרניות להיסטוריוגרפיה המקראית
- שרה יפת, "האם הומצאו 'תולדות עם ישראל' בתקופה הפרסית? לשאלת מוצאה של ההיסטוריה המקראית", קתדרה 100 (מנחם-אב תשס"א), עמ' 109–120

= Sara Japhet, "Can the Persian Period Bear the Burden? Reflections on the Origins of Biblical History," *Proceedings of the Twelfth World Congress of Jewish Studies*, Jerusalem 1997, pp. 1:35–45

[ב] מן הפולמוס על היחס בין הממצא הטקסטואלי והארכיאולוגי

○ שלמה בונימוביץ, "פרשנות תרבותית וטקסט מקראי: הארכיאולוגיה המקראית בעידן הפוסט-מודרני", שם, עמ' 27–46

○ ישראל פינקלשטיין וניל אשר סילברמן, "ארכיאולוגיה ומקרא בפרוש האלף השלישי: מבט מן המרכז", שם, עמ' 47–64

= Israel Finkelstein, "Archaeology and Text in the Third Millennium: A View from the Center," in *Congress Volume: Basel 2001*, ed. André Lemaire (VT Supp. 92), Leiden 2002, pp. 322–342

○ עמיחי מזר, "על הזיקה בין המחקר הארכיאולוגי לכתובת ההיסטוריה של ראשית ישראל", שם, עמ' 65–88

= Amihai Mazar, "Remarks on Biblical Traditions and Archaeological Evidence concerning Early Israel," in *Symbiosis, Symbolism, and the Power of the Past: Canaan, Ancient Israel, and Their Neighbors from the Late Bronze Age through Roman Palaestina*, ed. William G. Dever and Seymour Gitin, Winona Lake, Ind. 2003, pp. 85–98

פ שימו לב: השיעור המיועד ליום ב, 21.11.2015, לא יוכל להתקיים במועדו. שיעור השלמה יתקיים ביום א, 25.12.2016 באותה שעה (12:15 – 13:45) ובאותו מקום (גילמן 281).

ד. השירה המקראית: מאפייניה ודפוסיה (28.11.2016)

המוסכמות המיוחדות לשירת המקרא: מבנה התקבולת, צמדי מילים, והקשרה המסורתי של השירה המקראית מקור לדיון: ● 'שירת האזינו': דברים לא-לב

● קריאת חובה: משה דוד קאסוטו, "ספרות מקראית וספרות כנענית", תרביץ יגד, (תש"ב), עמ' 197–212; ידא (תש"ג), עמ' 1–10

= Umberto Cassuto, "Biblical and Canaanite Literature", in idem, *Biblical and Oriental Studies*, trans. Israel Abrahams, Jerusalem 1973–75, vol. II, pp. 16–60

○ קריאת רשות: יצחק אבישור, "צמדי המילים במקרא", לשון המקרא וסגנונו לאור הלשונות השמיות העתיקות וספרותן, תל אביב-יפו תשס"ג, עמ' 184–197 (פורסם במקור בשנת תשל"ו)

○ בנימין הרשב, תולדות הצורות של השירה העברית: מן התנ"ך עד המודרניזם, רמת גן תשס"ח, עמ' 26–40 = פרק ב: "מקצבי המקרא"

= Benjamin Hruschovski-Harshav, "Prosody, Hebrew", in *Encyclopedia Judaica*,² ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik, Detroit 2007, vol. XVI, pp. 595–623, esp. 598–600

ה. ספרות המזמורים ומקומם בפולחן (5.12.2016)

מזמורי תהילים בין שירה לליטורגיה: הזיאנרים העיקריים ורקעם הפולחני לשיטת הרמן גונקל

- מקורות לדיון תהילים, מזמורים צה-ק
- דברי הימים א, פרקים טו-טז

● קריאת חובה: יאיר הופמן, "המעבר מיאוש לתקוה במזמורי תחינת היחיד", תרביץ נהב (תשמ"ו), עמ' 161-172

○ קריאת רשות: יעקב ליכט, "קבוצה של מזמורים לכבוד מלכות ה': (מזמ' צ"ה-ק)", ספר אודבך, בעריכת אברהם בירס, ירושלים תשט"ו, עמ' 157-166

○ נחום מ' סרנה, "כותרות מזמורי תהלים ואגודות המשוררים", סגולה לאריאלה: מאסף דברי מחקר וספרות לזכרה של אריאלה דיס-גולדברג, בעריכת משה אידל ואחרים, ירושלים תש"ן, עמ' 99-112

= Nahum M. Sarna, "The Psalm Superscriptions and the Guilds," in *Studies in Jewish Religious and Intellectual History, Presented to Alexander Altmann on the Occasion of His Seventieth Birthday*, ed. Siegfried Stein and Raphael Loewe, University, Ala. 1979, pp. 281-300

נ. ספרות החכמה (12.12.2016)

חכמה עיונית וחכמה דידקטית; ילקוטי פתגמים; בין מסורת ספרותית לתעוזה מחשבתית

- מקורות לדיון: משלי, פרקים א, ג, ט, י
- ספר קהלת

● קריאת חובה: איתמר כסלו, "קהלת והתמודדותו עם המוות לאור התפישות במקרא ובספרות המזרח הקדום", בית מקרא נזב (תשע"ב), עמ' 28-51

○ קריאת רשות: יהושע עמיר, "למשמעותו של ספר קהלת", הגות במקרא: מבחר מתוך עיוני החוג למקרא לזכר ישי רון, כרך ג, בעריכת עזרא המנחם, תל אביב תש"ס, עמ' 201-211

○ ראובן גורדיס, "מבוא לספרות החכמה", ספר השנה ליהודי אמריקה, ו, ניו יורק תש"ב, עמ' 117-148

ז. מוסד הנבואה (19.12.2016)

בין הנבואה הקדומה לנבואה הקלאסית; הרואה והנביא, המראה והנאום; נבואת השליחות והפרימאט המוסרי

- מקורות לדיון: שמואל א, פרקים ט-י
- מלכים א, פרק טז – מלכים ב, פרק ב;
- ישעיה, פרקים א-ח, כ
- ירמיה, פרק א

● קריאת חובה: מנחם הרן, "בין הנבואה הקדומה לנבואה הקלאסית", הצבי ישראל: אסופת מחקרים במקרא לזכרם של ישראל וצבי ברוידא, בעריכת יעקב ליכט וגרשון ברין, תל אביב תשל"ו, עמ' 83-91

= Menahem Haran, "From Early to Classical Prophecy: Continuity and Change," *Vetus Testamentum* 27,4 (1977), pp. 385–397

קריאת רשות: ○ בנימין אופנהיימר, הנבואה הקדומה בישראל, ירושלים תשמ"ד, עמ' 1–52 = פרק א: "ההתנבאות במזרח הקדמון וזיקתה לנבואה בישראל"

= Benjamin Uffenheimer, *Early Prophecy in Israel*, tr. David Louvish, Jerusalem 1999, pp. 15–88 = Chapter 1: "Prophecy in the Ancient Near East and its Relation to Israelite Prophecy"

ח. ספרות הנבואה: סוגותיה והתהוותה (25.12.2015)

🔗 שימו לב: זה שיעור ההשלמה במקום השיעור שבוטל ביום 21.11.2015. השיעור יתקיים ביום א, 25.12.2016 באותה שעה (12:15 – 13:45) ובאותו מקום (גילמן 281).

מן החזון והנאום אל מגילת הנבואות; חטיבות נבואיות בהרכבי הספרים
מקור לדיון: ● ירמיה, פרקים לו–לט

קריאת חובה: ● אלכסנדר רופא, מבוא לספרות המקרא, ירושלים תשס"ו, עמ' 229–266 = חלק ג, פרקים א–ב: "מהותם של ספרי הנבואה", פרק ג: "סידורם של ספרי הנבואה" [זמין גם דרך 'כותר']
= Alexander Rofé, *Introduction to the Literature of the Hebrew Bible*, Jerusalem 2009, pp. 301–352 = Part 3, Chapters 1–2

קריאת רשות: ○ יאיר הופמן, "חזון הקדשה ותודעה נבואית", תרביץ נג, (תשמ"ד), עמ' 169–186
○ אפרים אלימלך אורבך, "מתני פסקה הנבואה?", תרביץ יז, א (תש"ו), עמ' 1–11

ט. החוק והספרות המשפטית: סוגות ספרותיות ומושגן בחיים (26.12.2016)

דגמי הניסוח העיקריים של תחיקת המקרא (קזואיסטי, אפודיקטי) ורקעם החברתי וההיסטורי המשוער
מקורות לדיון: ● 'ספר הברית': שמות, פרקים כא–כג
● הקללות על הר עיבל: דברים, פרק כז

קריאת חובה: ● משה גרינברג, "הנחות יסוד של החוק הפלילי במקרא", תורה נדרשת: חיבורים בשאלות יסוד בעולמו של המקרא, בעריכת אברהם שפירא, תל אביב תשמ"ד, עמ' 13–37
= Moshe Greenberg, "Some Postulates of Biblical Criminal Law," in *Yehezkel Kaufmann Jubilee Volume: Studies in the Bible and Jewish Religion, Dedicated to Yehezkel Kaufmann on the Occasion of his Seventieth Birthday*, ed. Menahem Haran, Jerusalem 1960, pp. 5–28; idem, "More Reflections on Biblical Criminal Law," in *Studies in Bible*, ed. Sara Japhet (Scripta Hierosolymitana, 31), Jerusalem 1986, pp. 1–17

קריאת רשות: ○ שלום פאול, "דגמי ניסוח של החוק בישראל ובמסופוטמיה", לשוננו לד, (תשל"ה), עמ' 266–257

= Shalom M. Paul, "Formulaic Patterns of Law in Israel and Mesopotamia," in *Divrei Shalom*:

- אסנת ברתור, מעשה בשבוייה יפת תואר: החוק המקראי בראייה ספרותית (האוניברסיטה המשודרת), בן שמן תשע"ג, עמ' 13–22 (=פרק א), 35–43 (=פרק ג), 57–76 (=פרקים ה–ו)
- מאיר מלול, "לרקעם הטקסי-המשפטי של צירופי לשון וביטויים אחדים בעברית המקראית", מנחות ידידות והוקרה למשה גרסיאל, בעריכת שמואל ורגון ואחרים (עיוני מקרא ופרשנות, ט), רמת גן תשס"ט, עמ' 299–327

י. זכרונות נחמיה ומקומם בהיסטוריוגרפיה המאוחרת (2.1.2017)

הופעת ההיסטוריון העד והכתיבה בגוף ראשון; ההיערכות המיוחדת של פרמטרים היסטוריוגרפיים

מקורות לדיון: ● נחמיה, פרקים א–ג

קריאת חובה: ● שרה יפת, "קומפוזיציה וכרונולוגיה בספר עזרא-נחמיה", ארץ ישראל, כד: ספר א' מלמט (תשנ"ד), עמ' 111–121

= Sara Japhet, "Composition and Chronology in the Book of Ezra-Nehemiah," in *Second Temple Studies, II: Temple Community in the Persian Period*, ed. Tamara C. Eskenazi and Kent H. Richards (*JSOT Supp.* 175), Sheffield 1994, pp. 189–216

קריאת רשות: ○ שרה יפת, "ההיסטוריוגרפיה המקראית בתקופה הפרסית", ההיסטוריה של עם ישראל, ו: שיבת ציון – ימי שלטון פרס, בעריכת חיים תדמור, ירושלים ותל אביב תשמ"ג, עמ' 176–202 (גוף המאמר), 295–303 (הערות)

יא. סיפורת חצרנית (9.1.2017)

נובלת התככים בחצר המלכות על רקע החיים בגולה בתקופה הפרסית

מקור לדיון: ● אסתר

● דניאל, פרקים א–ו (תרגום לעברית של הפרקים הארמיים מצוי באתר הקורס)

קריאת חובה: ● אדל ברלין, אסתר (מקרא לישראל), ירושלים ותל אביב תשס"א, עמ' 3–42 [אפשר לדלג על סעיפים ה (עמ' 19), י (עמ' 29–31), יב–יג (עמ' 34–39)]

= Adele Berlin, *Esther* (The JPS Bible Commentary), Philadelphia 2001, pp. xv–lix

קריאת רשות: ○ שלמה דב גויטיין, "מגילת אסתר", אמנות הסיפור במקרא (עיונים, כג), ירושלים תשכ"ג, עמ' סו–פג

○ חיים יונה גרינפלד, "הנובלה ההיסטורית היהודית בתקופה הפרסית", ההיסטוריה של עם ישראל, ו: שיבת ציון – ימי שלטון פרס, בעריכת חיים תדמור, ירושלים ותל אביב תשמ"ג, עמ' 203–209 (גוף המאמר), 304–305 (הערות)

יב. אפוקליפטיקה (16.1.2017)

חזונות אפוקליפטיים על רקע החיים בארץ בתקופה ההלניסטית

- מקור לדיון : דניאל, פרקים ז–יב (תרגום לעברית של פרק ז הארמי מצוי באתר הקורס)
- 'חזון החיות': חנוך החבשי, פרקים פה–צ (תרגום לעברית מנוסח הגעז [אתיופית קלאסית] מצוי באתר הקורס)

-
- קריאת חובה : דבורה דימנט, "ארבע המלכויות בספר דניאל לאור חיבורים מקומראן", קולות רבים: ספר הזיכרון לדבקה ש"ק-אופנהיימר, בעריכת רחל אליאור ויוסף דן (מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, יב–ג), ירושלים תשנ"ו, כרך א, עמ' 33–41

-
- קריאת רשות : זאב ויסמן, "דניאל בין 'נביא' ל'חוזה'", מנחות ידידות והוקרה למשה גרסיאל, בעריכת שמואל ורגון ואחרים (עיוני מקרא ופרשנות, ט), רמת גן תשס"ט, עמ' 243–249
 - יעקב ליכט, "תורת העתים של כת מדבר יהודה ושל מחשבי קיצין אחרים", ארץ ישראל, ח: ספר א"ל סוקניק (תשכ"ז), עמ' 63–70

= Jacob Licht, "Time and Eschatology in Apocalyptic Literature and in Qumran", *Journal of Jewish Studies* 16,3–4 (1965), pp. 177–182

יג. סיכום: המקרא – אנתולוגיה של אנתולוגיות (23.1.2017)

נושאי חתך בחלק א של 'המבוא למקרא'; מבנה המבחן ושאלות לדוגמה